

AKADEMIA GÓRNICZO-HUTNICZA
IM. STANISŁAWA STASZICA W KRAKOWIE

Analiza wariancji ANOVA

Statystyka w medycynie

Dr inż. Janusz Majewski
Katedra Informatyki

ANOVA – analiza wariancji

„Wszystkim ludziom żyjącym dziś, dnia 17 czerwca 1579, wiadomym czynimy, że z Bożej Łaski i w imieniu Jej Królewskiej Mości Królowej Anglii oraz Jej spadkobierców obejmuję w posiadanie na zawsze to królestwo, którego król oraz lud dobrowolnie zrzekają się swoich praw i tytułów do ziemi na rzecz Jej Królewskiej Mości, które to królestwo zostało przeze mnie nazwane i ma być przez wszystkich zwane pod nazwą **Nova Albion**”.

Francis Drake

W lecie 1936 roku na wzgórzach otaczających Point San Quentin i zatokę San Francisco natrafiono na mosiężną płytę z przytoczonym wyżej napisem...

W dzienniku okrętowym, który Sir Francis Drake prowadził w czasie swoich podróży dookoła świata, pisze on o dopłynięciu w roku 1579 do bezpiecznego miejsca na lądzie w celu poddania statku remontowi, którym to lądem było wybrzeże północnej Kalifornii. Wspomina też o pozostawieniu na nabrzeżu płyty upamiętniającej to wydarzenie...

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

Metoda analizy wariancji, w ogólnym przypadku, pozwala na sprawdzanie czy pewne czynniki wywierają wpływ na kształtowanie się średnich wartości badanych cech mierzalnych (o charakterze ilościowym). Jeśli uwzględnimy jeden czynnik – zadanie sprowadzi się do porównania kilku średnich.

Mamy k grup obserwacji o charakterze ilościowym. W każdej i -tej grupie dysponujemy próbką zawierającą n_i obserwacji. Zakładamy, że obserwacje w każdej grupie mają rozkład normalny lub zbliżony do normalnego, zaś wariancje we wszystkich grupach są równe i wynoszą σ^2 (σ^2 nie jest znane).

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

Grupa	1	2	...	i	...	k	Wszystkie
Liczba obserwacji	n_1	n_2	...	n_i	...	n_k	$N = \sum_{i=1}^k n_i$
Wartości obserwacji	y_{11} y_{12} $\vdots$ y_{1n_1}	y_{21} y_{22} $\vdots$ y_{2n_2}	...	y_{i1} y_{i2} $\vdots$ y_{in_k}	...	y_{k1} y_{k2} $\vdots$ y_{kn_k}	
Suma wartości	T_1	T_2	...	$T_i = \sum_{j=1}^{n_i} y_{ij}$	...	T_k	$T = \sum_{i=1}^k T_i$
Średnia wartości	$\bar{y}_1$	$\bar{y}_2$	...	$\bar{y}_i = T_i/n_i$	...	$\bar{y}_k$	$\bar{y} = T/N$
Suma kwadratów y^2	S_1	S_2	...	$S_i = \sum_{j=1}^{n_i} y_{ij}^2$	...	S_k	$S = \sum_{i=1}^k S_i$

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

y_{ij} – j -ta obserwacja w i -tej grupie

MODEL ADDYTYWNY: $y_{ij} = \mu_i + \varepsilon_{ij}$

μ_i – prawdziwa średnia w i -tej grupie

ε_{ij} – składnik losowy z zerową wartością średnią i stałą wariancją σ^2

Hipotezy w analizie wariancji w klasyfikacji pojedynczej

H_0 : $\mu_1 = \mu_2 = \dots = \mu_i = \dots = \mu_k$

H_1 : nie wszystkie średnie grupowe są równe

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

MODEL ADDYTYWNY: $y_{ij} = \mu + \alpha_i + \varepsilon_{ij}$

μ – wartość niezależna od grupy

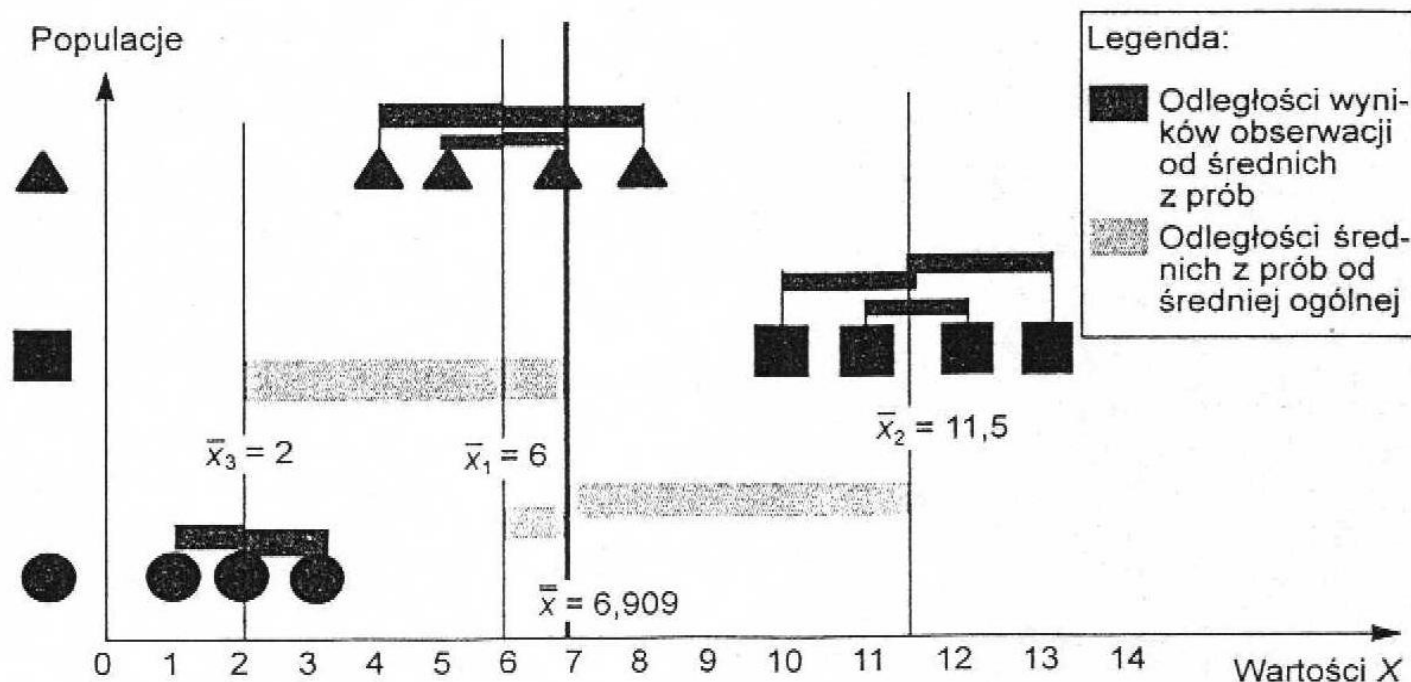
α_i – wartość „charakterystyczna” dla danej grupy, odpowiedzialna za różnice systematyczne pomiędzy grupami.

ε_{ij} – składnik losowy z zerową wartością średnią i stałą wariancją σ^2

Podział μ_i na $\mu + \alpha_i$ jest tak dokonany, aby

$$\sum_{i=1}^k \alpha_i = 0$$

Istota ANOVA – przykład

Rysunek 9.5. Odchylenia wyników obserwacji trójkątów, kwadratów i kółek od średnich z prób oraz odchylenia średnich z prób od średniej ogólnej

Podstawowa zasada ANOVA głosi, że **gdy średnie w populacjach nie są sobie równe, to „przeciętne” odchylenie losowe (błąd) jest stosunkowo mały w porównaniu z „przeciętnym” odchyleniem zabiegowym.**

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

$$\sum_{ij} (y_{ij} - \bar{y})^2 = \sum_{ij} (y_{ij} - \bar{y}_i)^2 + \sum_{ij} (y_{ij} - \bar{y})^2$$
$$SK = SKWG + SKMG$$

Całkowita suma kwadratów

$$SK = \sum_{i_{ij}} (y_{ij} - \bar{y})^2 = S - \frac{T^2}{N}$$

Suma kwadratów wewnątrzgrupowa

$$SKWG = \sum_{i_{ij}} (y_{ij} - \bar{y}_i)^2 = S - \sum_i \frac{T_i^2}{n_i}$$

Suma kwadratów międzygrupowa

$$SKMG = \sum_{i_{ij}} (y_{ij} - \bar{y})^2 = \sum_i \frac{T_i^2}{n_i} - \frac{T^2}{N}$$

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

Jeśli hipoteza zerowa jest prawdziwa (czyli wszystkie średnie grupowe są równe), to istnieją trzy nieobciążone estymatory tej samej wartości σ^2 (σ^2 - wariancja identyczna we wszystkich grupach)

$$S_T^2 = \frac{SK}{N-1} \quad S_W^2 = \frac{SKWG}{N-k} \quad S_M^2 = \frac{SKMG}{k-1}$$

Jeśli hipoteza zerowa nie jest prawdziwa, to S_W^2 jest nadal nieobciążonym estymatorem σ^2 , zaś S_M^2 wzrasta. Gdy S_M^2 znacznie przewyższa S_W^2 , H_0 trzeba odrzucić.

$$F = \frac{S_M^2}{S_W^2}$$

H_0 trzeba odrzucić, gdy $F \geq F_{(N-k)}^{(k-1)}$

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

Źródło zmienności	Suma kwadratów	Liczba stopni swobody	Średni kwadrat	Stosunek wariancji
Miedzy grupami	$SKMG$	$k-1$	$S_M^2 = \frac{SKMG}{k-1}$	$F = \frac{S_M^2}{S_W^2}$
Wewnątrz grup	$SKWG$	$N-k$	$S_W^2 = \frac{SKWG}{N-k}$	
Całkowita	SK	$N-1$		

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

Gdy odrzucimy H_0 można testować istotność różnicy między dwiema wybranymi średnimi $\bar{y}_a : \bar{y}_b$ stosując test t :

$$t = \frac{\bar{y}_a - \bar{y}_b}{S_w \sqrt{\frac{1}{n_a} + \frac{1}{n_b}}} \quad (\text{różnica jest istotna, gdy } |t| \geq t_{(N-k)})$$

lub dla przypadku równolicznych grup ($n_1 = n_2 = \dots = n_k = n$) obliczyć najmniejszą istotną różnicę między średnimi

$$D = \alpha t_{(N-k)} S_w \sqrt{\frac{2}{n}}$$

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

Przykład: Czas krzepnięcia osocza krwi mierzono 4 metodami. Osocze pobrano od dziesięciu pacjentów i poddano czterem testom

Metoda	1	2	3	4
Ocena w minutach	9,1	10,0	10,0	10,9
	8,9	10,2	9,9	11,1
	8,4	9,8	9,8	12,2
	12,8	11,6	12,9	14,4
	8,7	9,5	11,2	9,8
	9,2	9,2	9,9	12,0
	7,6	8,6	8,5	8,5
	8,6	10,3	9,8	10,9
	8,9	9,4	9,2	10,4
	7,9	8,5	8,2	10,0
T_i	90,1	97,1	99,4	110,2
T_i^2	8118,01	9428,41	9880,36	12144,04
$\bar{y}_i$	9,01	9,71	9,94	11,02

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

$$N=40; \quad T=396,0; \quad S=4021,84$$

$$\frac{T^2}{N} = 3936,256$$

$$\sum_i \frac{T_i^2}{n_i} = 3957,082$$

Źródło zmienności	Suma kwadratów	Liczba stopni swobody	Średni kwadrat	Stosunek wariancji	Istotność
Miedzy grupami	20,826	3	6,924	3,85	TAK dla $\alpha=0,025$
Wewnątrz grup	64,758	36	1,799		
Całkowita	85,584	39			

$$0,025 F_{(36)}^{(3)} = 3,51$$

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

$$n=10$$

$$_{0,05} t_{(36)} = 2,029$$

$$D = 2,029 \cdot \sqrt{1,799} \cdot \sqrt{\frac{2}{10}} = 1,22$$

Dla $\alpha=0,05$ istotne są różnice między

metodą 1 a metodą 4 oraz

metodą 2 a metodą 4 (ledwie, ledwie)

Dla uzyskania odpowiedzi na pytanie: czy wynik metody 4 istotnie odbiega od średniego wyniku metod 1, 2 i 3 należy zastosować badanie istotności kontrastu liniowego.

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

Dla uzyskania odpowiedzi na pytanie: czy wynik metody 4 istotnie odbiega od średniego wyniku metod 1, 2 i 3 należy zastosować badanie istotności kontrastu liniowego.

Kontrast liniowy określamy jako:

$$L = \sum \lambda_i \bar{y}_i$$

gdzie: $\sum \lambda_i = 0$ i testujemy używając zwykłego testu t przy $k(n-1)$ stopniach swobody

$$t = \frac{L}{s_W \sqrt{\frac{\sum \lambda_i^2}{n}}}$$

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

Możemy też wykorzystać metodę analizy wariancji w schemacie:

Źródło zmienności	Suma kwadratów	Liczba stopni swobody	Średni kwadrat	Stosunek wariancji
Względem kontrastu L	$\frac{L^2}{\frac{1}{n} \sum \lambda_i^2}$	1	$S_1^2 = \frac{L^2}{\frac{1}{n} \sum \lambda_i^2}$	$F_1 = \frac{S_1^2}{S_W^2}$
Względem innych kontrastów	$SKMG - \frac{L^2}{\frac{1}{n} \sum \lambda_i^2}$	$k - 2$	$S_A^2 = \frac{SKMG - \frac{L^2}{\frac{1}{n} \sum \lambda_i^2}}{k - 2}$	$F_2 = \frac{S_A^2}{S_W^2}$
Wewnątrz grup	$SKWG$	$k(n - 1)$	$S_W^2 = \frac{SKWG}{k(n - 1)}$	
Całkowita	SK	$nk - 1$		

Klasyfikacja pojedyncza – porównanie kilku średnich

Przykład c.d.: Chcemy sprawdzić, czy średnia dla metody 4 odbiega istotnie od średnich dla pozostałych metod badania czasu krzepnięcia osocza krwi.

Konstruujemy kontrast liniowy:

$$L = 3\bar{y}_4 - \bar{y}_1 - \bar{y}_2 - \bar{y}_3$$

Mamy:

$$L = 4,40$$

Źródło zmienności	Suma kwadratów	Liczba stopni swobody	Średni kwadrat	Stosunek wariancji
Względem kontrastu L	3,667	1	3,667	2,04
Względem innych kontrastów	17,159	2	8,579	4,77
Wewnątrz grup	64,758	36	1,799	
Całkowita	85,584	39		

$$_{0,05} F_{(36)}^{(1)} = 4,13$$

$$_{0,05} F_{(36)}^{(2)} = 3,29$$

Kontrast nie jest istotny, inne kontrasty są istotne. Jakie? Dlaczego?

Porównanie kilku wariancji (test Bartletta)

Przyjmujemy oznaczenie takie same , jak przy porównywaniu średnich z k grup. Testujemy hipotezę zerową mówiąca że wariancje w każdej z grup są identyczne.

$$H_0: \sigma_1^2 = \dots = \sigma_i^2 = \dots = \sigma_k^2$$

H_1 : nie wszystkie wariancje są identyczne

Zakłada się, że próba została pobrana z populacji o rozkładzie normalnym.

Porównanie kilku wariancji (test Bartletta)

Zakłada się, że próba została pobrana z populacji o rozkładzie normalnym.

Obliczamy:

$$s_i^2 = \frac{\sum_{j=1}^{n_i} y_{ij}^2 - \frac{(\sum_{j=1}^{n_i} y_{ij})^2}{n_i}}{n_i - 1}$$

$$C = 1 + \frac{1}{3(k-1)} \left[\sum_{i=1}^k \frac{1}{n_i - 1} - \frac{1}{N - k} \right]$$

$$\widetilde{s^2} = \frac{\sum_{i=1}^k (n_i - 1) s_i^2}{N - k}$$

$$\chi^2 = \frac{M}{C}$$

$$M = (N - k) \ln \widetilde{s^2} - \sum_{i=1}^k (n_i - 1) \ln s_i^2$$

Jeśli $\chi^2 \geq \alpha \chi_{(k-1)}^2$ to hipotezę o równości wszystkich wariancji odrzucamy.

Porównanie kilku wariancji (test Bartletta)

Przykład (c.d.) Badamy równość wariancji w grupach odpowiadających poszczególnym metodom oznaczania części krzepnięcia osocza. Mamy:

$$\widetilde{s^2} = 1,799$$

$$M = 2,9007$$

$$C = 1,0462$$

$$\chi^2 = 2,7726$$

$$_{0,05} \chi^2_3 = 7,815$$

$$\chi^2 < \chi^2_{kryt}$$

Wiec nie ma podstaw do odrzucenia hipotezy o równości wariancji w grupach i można było zastosować metodę analizy wariancji.

Analiza wariancji w klasyfikacji podwójnej

Brak efektu kolumn			
Brak efektu wierszy	5	5	5
	5	5	5
	5	5	5

Efekt kolumn			
Brak efektu wierszy	4	5	6
	4	5	6
	4	5	6

Brak efektu kolumn			
Efekt wierszy	4	4	4
	5	5	5
	6	6	6

Efekt wierszy	Efekt kolumn		
	4	5	6
	5	6	7
	6	7	8

Efekt wierszy	Efekt kolumn		
	4	5	6
	5	16	7
	6	7	8

Efekt interakcji

Analiza wariancji w klasyfikacji podwójnej

Wiersze\Kolumny	1	2	...	j	...	c	Suma
1							R_1
2							R_2
$\vdots$							$\vdots$
i							R_i
$\vdots$							$\vdots$
r							R_r
Suma	C_1	C_2	...	C_j	...	C_c	T

$$T_{ij} = \sum_{p=1}^w y_{ijp} \quad C_j = \sum_{i=1}^r T_{ij} \quad R_i = \sum_{j=1}^c T_{ij}$$

$$T = \sum_{i=1}^r R_i = \sum_{j=1}^c C_j = \sum_{i,j} T_{ij} = \sum_{i,j,p} y_{ijp} \quad S_{ij} = \sum_{p=1}^n y_{ijp}^2$$

$$N = r \cdot c \cdot n \quad S = \sum_{i,j,p} y_{ijp}^2 \quad \bar{y} = \frac{T}{N}$$

Analiza wariancji w klasyfikacji podwójnej

Przyjęty model addytywny:

$$y_{ijp} = \mu + \alpha_i + \beta_j + \gamma_{ij} + \varepsilon_{ijp}$$

y_{ijp} — p-ta obserwacja w i-tym wierszu i j-tej kolumnie

μ — wartość stała

α_i — odpowiedzialna za różnice pomiędzy wierszami

β_j — odpowiedzialna za różnice pomiędzy kolumnami

γ_{ij} — odpowiedzialna za interakcję

ε_{ijp} — składnik losowy z zerową wartością średnią 0 i stałą wariancją σ^2

- H_0 :
- (1) brak efektu wierszy
 - (2) brak efektu kolumn
 - (3) brak efektu interakcji

Analiza wariancji w klasyfikacji podwójnej

$$SK = SKMW + SKMK + SKI + SKR$$

SK – Całkowita suma kwadratów odchyłeń od średniej ogólnej

SKMW – Suma kwadratów odchyłeń średnich wierszy od średniej ogólnej

SKMK – Suma kwadratów odchyłeń średnich kolumn od średniej ogólnej

SKI – Suma kwadratów odchyłeń średnich z kratek od wartości oczekiwanej wyjaśnionej efektami wierszy i kolumn

SKR – Resztowa suma kwadratów (odchyłeń obserwacji wewnątrz kratki tabeli od średniej dla danej kratki)

Analiza wariancji w klasyfikacji podwójnej

$$SK = S - \frac{T^2}{N}$$

$$SKMW = \frac{\sum_i R_i^2}{nc} - \frac{T^2}{N}$$

$$SKMK = \frac{\sum_j C_j^2}{nr} - \frac{T^2}{N}$$

$$SKI = \frac{\sum_{ij} T_{ij}^2}{n} - \frac{T^2}{N} - (SKMW + SKMK)$$

$$SKR = SK - (SKMW + SKMK + SKI)$$

Źródło zmienności	Suma kwadratów	Liczba stopni swobody	Średni kwadrat	Stosunek wariancji
Miedzy wierszami	$SKMW$	$r-1$	$S_R^2 = \frac{SKMW}{r-1}$	$F_R = \frac{S_R^2}{S_0^2}$
Miedzy kolumnami	$SKMK$	$c-1$	$S_C^2 = \frac{SKMK}{c-1}$	$F_C = \frac{S_C^2}{S_0^2}$
Interakcja	SKI	$(r-1)(c-1)$	$S_I^2 = \frac{SKI}{(r-1)(c-1)}$	$F_I = \frac{S_I^2}{S_0^2}$
Reszta	SKR	$N-rc$	$S_0^2 = \frac{SKR}{N-rc}$	
Całkowita	SK	$N-1$		

Analiza wariancji w klasyfikacji podwójnej

Przykład: Fragment danych z poprzedniego przykładu. Rozważmy 3 metody i trzech pacjentów, zakładamy, że osocze pobrane od każdego z pacjentów badano każdą metodą trzykrotnie.

$$r=3 \quad c=3 \quad n=3 \quad N=27$$

Analiza wariancji w klasyfikacji podwójnej

Pacjenci\Metody	2	3	4	Sumy
8	$T_{11} = 30,9$ 10,2 10,5 10,2 $S_{11} = 30,9$	$29,4$ 9,9 9,5 10,0 $288,26$	$32,7$ 11,3 10,7 10,7 $356,67$	$R_1 = 93,0$
9	$28,2$ 9,6 9,0 9,6 $265,32$	$27,6$ 9,1 9,1 9,4 $253,98$	$31,2$ 10,3 10,7 10,2 $324,62$	$R_2 = 87,0$
10	$25,2$ 9,0 8,1 8,4 $217,17$	$24,6$ 8,6 8,0 8,4 $217,17$	$30,0$ 9,8 10,1 10,1 $300,06$	$R_3 = 80,1$
Sumy	$C_1 = 93,0$	$C_2 = 81,6$	$C_3 = 93,9$	$T = 260,1$

Analiza wariancji w klasyfikacji podwójnej

Zmienność	Suma kwadratów	Liczba stopni swobody	Średni kwadrat	Stosunek wariancji	Istotność
Miedzy pamentami	9,26	2	4,63	52,08	TAK $\alpha=0,001$
Miedzy metodami	9,14	2	4,57	51,41	TAK $\alpha=0,001$
Interakcja	0,74	4	0,185	2,08	NIE
Reszta	1,60	18	0,0889		
Całkowita	20,74	26			

Analiza wariancji w klasyfikacji podwójnej

Niektórzy autorzy [Blalock] polecają (ja też!) rozpocząć testowanie od ilorazu wariancji F_1 . Przy braku podstaw do odrzucenia hipotezy o nieistotności interakcji zalecają oni sumę kwadratów interakcji dodać do składnika resztowego zmieniając odpowiednio liczbę stopni swobody

$$SKR' = SKI + SKR \quad (= 0,74 + 1,60 = 2,34)$$

$$(S'_o)^2 = \frac{SKR'}{N-r-c+1} \quad (= 2,34/(18+4) = 0,1064)$$

i użyć tak zmodyfikowanego średniego kwadratu resztowego jako mianownika stosunków wariancji dla efektów głównych.

$$\text{Np. Między pacjentami} \quad F_R = \frac{S_R^2}{(S'_o)^2} = \frac{4,63}{0,1064} = 43,53 \quad \text{zamiast } 52,08$$

(co i tak daje w naszym przypadku bardzo wysoką istotność...)

Analiza wariancji w klasyfikacji podwójnej

Gdyby zaś interakcja była istotna, można obliczyć wartość:

$$d_{ij} = \overline{y_{ij}} - \overline{y_i} - \overline{y_j} + \overline{y},$$

która stanowi odchylenie średniej w polu tabeli od wartości spodziewanej dla braku interakcji i ten sposób zorientować się, gdzie jest „źródło” interakcji.

Układy niekompletne

Chcąc badać np. wyniki leczenia a metodami w układzie, w którym mamy do czynienia z dwoma innymi źródłami zmienności, każde o a kategoriach należałoby wykonać:

- na^3 obserwacji, gdzie $n > 1$ – liczba obserwacji dla każdego możliwego zestawienia kategorii każdego ze źródeł zmienności – jeżeli chcielibyśmy mieć możliwość testowania efektów interakcji.
- a^3 obserwacji (dokładnie jedna obserwacja dla każdego możliwego zestawienia kategorii każdego możliwego ze źródeł zmienności) – jeżeli wystarczyłoby nam możliwości testowania jedynie efektów głównych.
- a^2 obserwacji (każda metoda leczenia stosowana tylko jeden raz dla każdej kategorii klasyfikacji pierwszej i także tylko raz dla każdej kategorii klasyfikacji drugiej) w schemacie kwadratu łacińskiego – dla testowania efektów głównych (nie jest to niestety metoda zbyt dokładna z uwagi na znaczną redukcję ilości obserwacji z a^3 do a^2).

Układy niekompletne

Przykład kwadratu łacińskiego 6x6

		Kolumny					
Wiersze		1	2	3	4	5	6
	1	C	E	D	A	F	B
	2	D	B	F	E	C	A
	3	A	C	E	F	B	D
	4	F	A	C	B	D	E
	5	B	D	A	C	E	F
	6	E	F	B	D	A	C

Metody leczenia
oznaczymy
literami łacińskimi.

Układy niekompletne

Model addytywny:

$$y_{ijk} = \mu + \alpha_i + \beta_j + \gamma_k + \varepsilon_{ijk}$$

y_{ijk} – Wartość obserwacji dla i-tego wiersza, j-tej kolumny i k-tej metody

μ – Wartość stała

α_i – Odpowiada za efekt wierszy

β_j – Odpowiada za efekt kolumn

γ_k – Odpowiada za efekt metod

ε_{ijk} – Składnik losowy z wartością średnią 0 i stałą wariancją σ^2

$$\sum_i \alpha_i = \sum_j \beta_j = \sum_k \gamma_k = 0$$

Układy niekompletne

H_0 : (1) brak efektu wierszy
(2) brak efektu kolumn
(3) brak efektu metod

Układy niekompletne

	Kolumny							Metody				
Wiersze		1	2	...	j	...	a	Ogółem	Średnia		Ogółem	Średnia
	1							R_1	$\bar{y}_{1..}$	1	T_1	$\bar{y}_{..1}$
	2							R_2	$\bar{y}_{2..}$	2	T_2	$\bar{y}_{..2}$
	⋮							⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
	i				y_{ijk}			R_i	$\bar{y}_{i..}$	k	T_k	$\bar{y}_{..k}$
	⋮							⋮	⋮	⋮	⋮	⋮
	a							R_a	$\bar{y}_{a..}$	a	T_a	$\bar{y}_{..a}$
Ogółem	C_1	C_2	...	C_j	...	C_a	T $\bar{y} = \frac{T}{a^2}$					
Średnia	$\bar{y}_{.1.}$	$\bar{y}_{.2.}$	...	$\bar{y}_{.j.}$	...	$\bar{y}_{.a.}$						

$$\bar{y} = \frac{T}{a^2}$$

Układy niekompletne

$$\begin{aligned} \sum_{ijk} (y_{ijk} - \bar{y})^2 &= \sum_{ijk} (\bar{y}_{i..} - \bar{y})^2 + \sum_{ijk} (\bar{y}_{.j.} - \bar{y})^2 + \sum_{ijk} (\bar{y}_{..k} - \bar{y})^2 \\ &+ \sum_{ijk} (y_{ijk} - \bar{y}_{i..} - \bar{y}_{.j.} - \bar{y}_{..k} + 2\bar{y})^2 \end{aligned}$$

$$SK = SKMW + SKMK + SKMM + SKR$$

SK – Całkowita suma kwadratów odchyłeń od średniej ogólnej

SKMW – Suma kwadratów odchyłeń średnich wierszy o średniej ogólnej

SKMK – Suma kwadratów odchyłeń średnich kolumn o średniej ogólnej

SKMM – Suma kwadratów odchyłeń średnich metod od o średniej ogólnej

SKR – Resztowa suma kwadratów (odchyłeń obserwacji od wartości uwzględniającej efekty: wierszy, kolumn i metod)

Układy niekompletne

$$SK = \sum_{ijk} y_{ijk}^2 - \frac{T^2}{a^2}$$

$$SKMW = \frac{\sum_i R_i^2}{a} - \frac{T^2}{a^2}$$

$$SKMK = \frac{\sum_j C_j^2}{a} - \frac{T^2}{a^2}$$

$$SKMM = \frac{\sum_k T_k}{a} - \frac{T_2}{a^2}$$

$$SKR = SK - (SKMW + SKMK + SKMM)$$

Układy niekompletne

Źródło zmienności	Suma kwadratów	Liczba stopni swobody	Średni kwadrat	Stosunek wariancji
Miedzy wierszami	$SKMW$	$a-1$	$S_R^2 = \frac{SKMW}{a-1}$	$F_R = \frac{S_R^2}{S_0^2}$
Miedzy kolumnami	$SKMK$	$a-1$	$S_C^2 = \frac{SKMK}{a-1}$	$F_C = \frac{S_C^2}{S_0^2}$
Miedzy metodami	$SKMM$	$a-1$	$S_T^2 = \frac{SKMM}{a-1}$	$F_T = \frac{S_T^2}{S_0^2}$
Reszta	SKR	$(a-1)(a-2)$	$S_0^2 = \frac{SKR}{(a-1)(a-2)}$	
Ogółem	SK	a^2-1		

Układy niekompletne

Przykład:

Sześciu różnym królikom wstrzyknięto w sześć różnych miejsc na skórze grzbietu pewnie preparat. Stosowano sześć różnych sekwencji kolejnych szczepień tego samego zwierzęcia. Po upływie pewnego czasu mierzono powierzchnie pęcherzy powstałych w miejscach szczepień. Doświadczanie przeprowadzono w schemacie kwadratu łacińskiego.

Układy niekompletne

		Zwierzęta						Ogółem	Średnia
Miejsce		1	2	3	4	5	6		
	a	C 7,9	E 8,7	D 7,4	A 7,4	F 7,1	B 8,2	46,7	7,783
	b	D 6,1	B 8,2	F 7,7	E 7,1	C 8,1	A 5,9	43,1	7,183
	c	A 7,5	C 8,1	E 6,0	F 6,4	B 6,2	D 7,5	41,7	6,950
	d	F 6,9	A 8,5	C 6,8	B 7,7	D 8,5	E 8,5	46,9	7,817
	e	B 6,7	D 9,9	A 7,3	C 6,4	E 6,4	F 7,3	44,0	7,333
	f	E 7,3	F 8,3	B 7,3	D 5,8	A 6,4	C 7,7	42,8	7,133
Ogółem		42,4	51,7	42,5	40,8	42,7	45,1	265,7 7,367	
Średnia		7,067	8,617	7,083	6,800	7,117	7,517		
Kolejność		A	B	C	D	E	F	$\sum y^2 = 1984$	
Ogółem		43,0	44,3	45,0	45,2	44,0	4,37		
Średnia		7,167	7,383	7,500	7,533	7,333	7,283		

Układy niekompletne

Zmienność	Suma kwadratów	Liczba stopni swobody	Średnia kwadratowa	Stosunek wariancji	Istotność
Miejsca	3,8332	5	0,7667	1,17	nieistotne
Zwierzęta	12,8333	5	2,5667	3,91	$P < 0,05$
Kolejność	0,5632	5	0,1106	0,17	nieistotne
Reszta	13,1302	20	0,6565		
Ogółem	30,3599	35			